

**ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

**Методичні матеріали для аспірантів з курсу
«Філософія науки та культури»**

Київ 2018

*Рекомендовано до друку Вченою радою ЦГО НАН України
26 грудня 2017р., протокол №9*

Укладачі:

Драпогуз В.П., кандидат філософських наук, в.о. вченого секретаря ЦГО НАН України;

Трубенко А.І., кандидат філософських наук, доцент, доцент ЦГО НАН України;

Кривець Є.В., кандидат філософських наук, доцент, доцент ЦГО НАН України.

Відповідальний редактор:

Рижко В.А., доктор філософських наук, професор, директор ЦГО НАН України.

**Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України
(ЦГО НАН України)**

Створений у 1992 р.

Основні наукові напрями діяльності:

– Науково-методичне забезпечення набуття загальнонаукових (філософських) компетентностей аспірантами та здобувачами установ НАН України згідно з програмами підготовки докторів філософії;

– Проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень з актуальних напрямів філософії та методології науки;

– Проведення наукової і гуманітарної експертизи.

01601, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

т./факс + 38 044 278 3013

e-mail: philosophia@ukr.net

Веб-сайт: <http://cgo.org.ua/>

Директор – доктор філософських наук, професор **Рижко Володимир Антонович**,

Centre for humanitarian education, National Academy of Sciences of Ukraine

Established in 1992.

Main research areas:

– Scientific and methodological support for acquiring into basic (philosophical) competences of graduate students and applicants of NAS of Ukraine institutions under the PhD training programs;

– Conducting basic and practice scientific research in priority areas of philosophy and methodology of science;

– Scientific and humanitarian expertise.

4 Tr'okhsvyatytel's'ka Street, Kyiv, 01601, Ukraine

tel./fax +38 044 278 3013

e-mail: philosophia@ukr.net

Веб-сайт: <http://cgo.org.ua/>

Director – Prof., Doctor of Science **Volodymyr Ryzhko**

Завданням курсу є «оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору». Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)»

Зміст

Модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми і їх еволюція (історичний аспект).

Тема 1. Людина, філософія, культура 2

Тема 2. Становлення і розвиток філософії в культурно-історичному процесі 4

Модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

Тема 3. Людина і світ: основні філософські проблеми буття 6

Тема 4. Пізнання, наука, істина 8

Модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця.

Тема 5. Філософія історії: вузлові питання 10

Тема 6. Суспільство як соціальна система. Форми організації суспільного буття..... 12

Модуль 4. Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності.

Тема 7. Категоріальна структура мислення. Метод і методологія..... 14

Тема 8. Етика науки 16

Тема 9. Людина, техніка, культура 17

Література..... 18

Основні праці, що виносяться на співбесіду 22

Реферат..... 26

Орієнтовані теми рефератів (математичного і гуманітарного профілів)..... 30

Питання для підготовки до складання іспиту..... 41

Оцінювання..... 47

Додаток 1. Етичний кодекс ученого України..... 48

Модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми і їх еволюція (історичний аспект).

Тема 1. Людина, філософія, культура

1. Відношення «людина-світ» як філософсько-світоглядна проблема. Поняття світогляду, його структура і функції.
2. Передумови виникнення філософського знання. Міфологія як тип світогляду. Особливості релігійного світогляду. Релігія, наука, культура.
3. Філософія як форма духовно-практичного освоєння світу. Особливості філософського знання. Предмет філософії. Філософія і проблема цінностей.
4. Філософія і наука. Філософія: єдність знання і мудрості. Філософія в системі духовної культури людства.

Література:

1. Агацци Э. Человек как предмет философии, //ж. Вопросы философии, - №2. 1989.
2. Бойченко І.В. Філософія історії: Підруч. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – Розділ 1. – № 1.2. – 1.4.3.-С. 17–85.
3. Гегель Г. Лекции по истории философии. Раздел: Философия как мысль своей эпохи, с. 54; Различие между философией и религией, с.63. Соч., т. IX. М. 1932.
4. Ортега-и-Гассат Х. Что такое философия. М. 1991.
5. Попович М.В. Бути людиною. - К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. – 223 с.
6. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підруч. - К.: Академвидав, 2009. – С. 15–20.
7. Світогляд; Філософія // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, – 2002. – С. 569–570; 670–674.
8. Философия // Новая философская энциклопедия: в 4-х т. / Ин-т философии РАН; Научно-ред. совет: предс. В.С. Степин, заместители предс.: А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, уч. секр. А.П. Огурцов. – М.: Мысль, 2001. – Т.IV. – С. 195 – 200.
9. Франк С.Л. Понятие философии. Взаимоотношение философии и науки. //На переломе. Филос. дискуссии 20-х гг., М. 1990. – 199 с.
10. Шинкарук В.І. Вибрані твори: у 3-х т. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – Т. 1, Ч. 1. С.148–163.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Проаналізуйте основні трактування щодо виникнення філософії.
2. Як проявляється світоглядний характер філософії?
3. Чому здатність людини усвідомлювати своє існування, свою скінченність і свою недосконалість постає основою та джерелом філософії?
4. Дайте характеристику основним способам філософського мислення.
5. Які ви знаєте «вічні» питання філософії?
6. Розкрийте специфіку предмету філософії.
7. Проаналізуйте співвідношення понять «світовідчуття», «світосприйняття», «світорозуміння» із розумінням історичних типів світогляду.
8. Визначте співвідношення понять «міфологія» та «міфологічний світогляд».
9. Розкрийте особливості переходу від міфологічного до релігійного світогляду.
10. Назвіть риси релігійного світогляду.
11. Як трактується свобода та необхідність у релігійному світогляді?
12. В чому проявляється специфіка взаємозв'язку наукового та філософського світоглядів?

Тема 2. Становлення і розвиток філософії в культурно-історичному процесі.

1. Передумови виникнення філософії в Стародавній Індії. Релігійно-філософські вчення: брахманізм, буддизм, індуїзм.
2. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про начала буття і ідеал мудреця.
3. Передумови виникнення античної філософії, її своєрідність і становлення.
4. Філософія Середньовіччя. Теоцентризм: Тертуліан, А. Аврелій. Вчення Фоми Аквінського про співвідношення віри і розуму, про подвійність істини. Номіналізм і реалізм.
5. Філософія епохи Відродження і Нового часу. Реформація як соціально-культурне явище. Вчення Ф. Бекона та Р. Декарта про метод. Просвітницькі погляди Вольтера, Руссо, Гете.
6. Класична німецька філософія. Філософія І. Канта, Г. Гегеля, Фейєрбаха: проблеми пізнання, методу і моралі.
7. Марксистська філософія: соціально-економічні і філософські засади. Проблема відчуження і гуманізму. Історична доля філософії марксизму.
8. Філософська думка в Україні. Філософські ідеї в культурі Київської Русі XI - XIII ст. Філософські погляди Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Костомарова.
9. Соціально-філософські погляди І. Франка, Л. Українки, М. Драгоманова.

10. Українська соціально-філософська і наукова думка (філософські ідеї В. Вернадського, М. Грушевського, Д. Чижевського, М. Амосова, О. Богомолець, Є. Патона, В. Глушкова та ін..)
11. Етико-онтологічна проблематика в українській та російській релігійній філософії (П. Юркевич, М. Гоголь, Ф. Достоєвський, В. Соловйов, С. Франк).
12. Актуальні проблеми української філософії: Київська світоглядно-філософська школа (аналіз творчих здобутків П.В. Копніна, В.І. Шинкарука, М.О. Парнюка, С.Б. Кримського, І.В. Бойченка, І.В. Бичка, М.В. Поповича, Є.М. Андроса та ін..)

Література:

1. Августин Аврелий. Исповедь.-М. 1992
2. Антология мировой философии. В 4-х томах.Т. 1. Философия древности и средневековья. М.: Мысль, 1969. – 576с.
3. Антонова К.А. и др.. История Индии. - М.: Мысль, 1979, -608 с.
4. Асмус В.Ф. Античная философия. – М.: Высшая школа, 2005. - 402с.
5. Богомолов А.С. Античная философия. – М.: Высшая школа, 2006. -390 с.
6. Бойченко О.І. Філософська антропологія давнього Китаю. К.- 2003.- 214 с.; Класичні вчення про державу в філософії Китаю періоду Чжань Го: Монографія. – К.: Видавництво ПП «Люксар», 2011. – 208 с.
7. Бондар С.В., Вдовиченко Г.В., Кривда Н.Ю., Литвинов В.Д., Лісовий В.С. Історія української філософії: підручник. – К.: Академвидав, 2008. – 624 с.
8. Васильев Л.С. История Востока. . – М.: Высшая школа, Т.1. 1993. – 495с.
9. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: підручник. – К.: Либідь, 2004. – 448 с.
10. Історія української культури. – К., 2015.
11. Костомаров М. Книга буття українського народу. Дві руські народності. //Історія філос. України. Хрестом. К. 1993 р.
12. Платон. Государство. Соч. в 3-х т. Т. 3, ч. 1. М. 1971 г.
13. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – К.: Майстерня Білецьких, 2007– 256 с.
14. Сковорода Г. Дослідження, розвідки, матеріали. //Збірник наукових праць. – К., 1992р.
15. Соловйов В. На пути к истинной философии. Соч. в 3-х т. – Т. 2. М. – 1988.
16. Чижевський Д. До світогляду Шевченка.//Історія філос. України. К. 1993 р.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Як трактується «дао» у філософії конфуціанства і даосизму?
2. Визначте основні ідеї філософії Стародавньої Греції.

3. Розкрийте своєрідність раціональної спрямованості філософії Нового часу.
4. В чому полягають особливості філософії екзистенціалізму?
5. Покажіть характерні риси постмодерністського спрямування філософії.
6. Як проявляється «кордоцентричність» української філософії?

Модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

Тема 3. Людина і світ: Основні філософські проблеми буття.

1. Діяльність як універсальний спосіб людського буття і освоєння світу. Структура діяльності. Потреба і інтерес, ціль і цінність в структурі діяльності. Діалектика мети і засобів.
2. Форми освоєння світу людиною: духовно-практична, предметно-практична і духовно-теоретична діяльність.
3. Свідомість як соціокультурний феномен. Концепції свідомості в історії філософії і в сучасній філософії. Свідомість і мова. Самосвідомість, підсвідомість, надсвідомість.
4. Діяльність і життєвий шлях людини. Філософія екзистенціалізму: проблема свободи, сутності і існування.

Література:

1. Буття // Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. - С. 68-69.
2. Екзистенція // Там же. - С. 187.
3. Лой А.Н. Сознание как предмет теории познания. - К., 1998.
4. Онтологія // Там же. -С. 449-451.
5. Причепій С.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підруч. - К.: Академвидав, 2009.
6. Психіка//Там же. -С. 533.
7. Сартр Ж. Тошнота. -М. 2010. - 320с.
8. Свідомість // Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. - С. 567.
9. Тейяр де Шарден. Феномен человека. – М., 1987.
10. Філософія: Підруч. / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. - 2-ге вид. стереотип. -К.: Либідь, 2002. - Тема 3. - С. 50-61.
11. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.

12. Юнг К. Проблема души современного человека // Филос. Науки – № 8, 1989.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Визначте співвідношення понять «потреба» і «інтерес», «ціль» і «цінність».
2. Проаналізуйте зміст поняття «діяльність».
3. Розкрийте зміст понять «духовно-практична», «предметно-практична» діяльність.
4. Визначте співвідношення свідомості і самосвідомості.
5. Проаналізуйте особливості екзистенціального тлумачення «свободи».
6. Поясніть відмінність між психологічним і філософським розумінням феномену свідомості.
7. Назвіть основні філософські концепції свідомості.
8. Розгляньте структуру свідомості.
9. Розкрийте рефлексивний характер свідомості.
10. Визначте співвідношення понять «інтуїція» і «осаяння».
11. Дайте характеристику основних функцій свідомості.

Тема 4. Пізнання, наука, істина.

1. Свідомість і пізнання. Людина. Суб'єкт, об'єкт. Типи знання і пізнання. Наука як пізнавальна діяльність, соціальний інститут і феномен культури. Особливості математичного, природничонаукового, технічного та соціогуманітарного пізнання.
2. Поняття істини. Істина в філософії, культурі та науковому пізнанні. Істина і правда, помилка і омана. Проблема критерію істини. «Некласичні» концепції істини (прагматизм, конвенціоналізм, інструменталізм). Скептицизм та релятивізм.
3. Чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне в пізнанні. Інтуїція і екстрасенсорне сприйняття. Раціоналізм, сенсуалізм та емпіризм в історії філософії.
4. Основні форми наукового пізнання: науковий факт, проблема, ідея, гіпотеза, концепція, закон, теорія.
5. Пізнання і розуміння. Герменевтика як методологія інтерпретації і розуміння. Розуміння як фундаментальна проблема культури.

Література:

1. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. М. 1991.

2. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И.Т. и др. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Республика, 2003. - Разд. 2, гл.6., С. 452-472.
3. Гадамер Х.Г. Истина и метод. Разд.: Введение. Герменевтика и историзм. С. 38-60, 580-614. М. 1988.
4. Гусейнов Г.Ч. Ложь как состояние сознания. // Вопросы филос. №11, 1989.
5. Епістемологія // Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. - С. 201-202.
6. Ильин В.В. Критерии научного знания. М. 1989.
7. Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие. -М.: Прогресс-Традиция: МПСИ: Флинта, 2005. - Часть 1, главы 1, 2, 3,4. - С. 10-164.
8. Рижко В.А. Концепція як форма наукового знання. К. 1995.
9. Рьжко В.А. Научные концепции: социокультурный, логико-гносеологический и практический аспекты. К. 1985.
10. Свириденко В.М. Принцип познаваемости мира в научном мышлении. К. 1988.
11. Спиркин А.Г. Философия: учебник 2-е изд. - М.: Гардарики, 2009. - С. 385-474.
12. Степин В.В. Научное познание и ценности техногенной цивилизации. // Вопросы философии. №6, 1989.
13. Філософія: Підруч. / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. - К.: Либідь, 2001. - Тема 10, С. 162-172.
14. Хайдеггер М. Наука и осмысление. // Новая технократическая волна на Западе. М. 1986.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Проаналізуйте проблему суб'єкт-об'єктного відношення у теорії пізнання.
2. Розкрийте зміст поняття «знання».
3. Дайте характеристику різновидам чуттєвого пізнання.
4. Розкрийте єдність чуттєвого і раціонального у пізнавальному процесі.
5. Визначте зміст поняття «епістемологія».
6. Проаналізуйте особливості взаємозв'язку абсолютної, відносної і конкретної істин.
7. Доведіть, що практика є основою, ціллю пізнання та критерієм істини.

Модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця.

Тема 5. Філософія історії: вузлові питання.

1. Історичний процес і суспільство як проблема філософії історії. Проблема типологізації суспільно-історичного процесу.
2. Цивілізації, епохи та формації у розвитку суспільства. Інформаційне суспільство.
3. Суспільство і культура. Історія як діалог культур. Поняття національної культури. Національна культура і культура нації. Історичні умови формування української культури.
4. Суспільний ідеал і прогрес. Революції і реформи в історії. Проблема критерію суспільного розвитку.
5. Суспільство і природа. Поняття ноосфери. Глобальні проблеми сучасності, їх генезис та шляхи вирішення.
6. Проблеми сучасної загальноцивілізаційної ситуації. Місце України в загальноцивілізаційному і геополітичному процесі.

Література:

1. Асмус В.Ф. Диалектика необходимости и свободы в философии истории Гегеля // Вопросы философии.-1995,-№1,-С. 52-69.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. // Новая технократическая волна на Западе. М. 1986. С. 330-342.
3. Бердяев Н. Смысл истории. М. 1990.
4. Бистрицький Є.К., Пролєєв С.В, Кобець Р.В. Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. - К.: Альтерпрес, 2005. - 192 с.
5. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. - К., 2000.
6. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія. - Запоріжжя: ЗДІА, 2010. -272 с.
7. Габрієлян О.А., Кальной І.І., Цветков О.П. Філософія історії: підручник. - К.: Академвидав, 2010.-213 с.
8. Гегель Г. Философия истории. Введение. // Соч., М.-Л. 1935, т. 8, С. 3-104.
9. Гриценко В. Людина і культура. - К.: Либідь, 2005. - 365 с.
10. Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. К. 1991.
11. Історія // Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. - С. 255.
12. Мердок Дж. П. Социальная культура. - М.: ОГИ, 2003. - 608 с.
13. Огієнко І. Українська культура. К. 1992.

14. Попович М.В. Національна культура і культура нації. К. 1991.
15. Сорокин П.А. Социокультурная динамика. // Человек. Цивилизация. Общество. М. 1992, С. 425-504.
16. Сторі Джон. Теорія культури та масова культура. - Пер. з англ. - К.: Акта, 2005. - 359 с.
17. Фукуяма Ф. Конец истории? - Вопр. филос. №3, 1990.
18. Хантингтон С. Столкновение цивилизации. // Политические исследования, 1994, №1.
19. Шпенглер О. Закат Европы. Т. 2, С. 23-68. // Самосознание европейской культуры XX века. М. 1991.
20. Ясперс К. Истоки истории и ее цель // К. Ясперс. Смысл и назначение истории. М. 1991.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Визначте філософський зміст поняття «історія».
2. Що таке соціально-історичний простір і час у філософському розумінні?
3. Обґрунтуйте свою позицію щодо ролі особистості в історичному процесі.
4. Проаналізуйте проблему сенсу історії.
5. Порівняйте явища необхідності та випадковості у розвитку історії.
6. Визначте, в чому полягає проблема об'єктивності в історичній науці.
7. Визначте філософський зміст поняття «культура».
8. Порівняйте соціально-філософське і антропологічне розуміння явища культури.
9. Співставте поняття «контркультура», «антикультура», «псевдокультура», «субкультура».
10. Визначте філософський зміст поняття «цивілізація».
11. Розкрийте роль поняття «цивілізація» в аналізі розвитку суспільно-історичного процесу.
12. Дайте визначення поняття «кроскультурний процес».
13. Проаналізуйте роль природного середовища у виникненні і розвитку суспільства.
14. Дайте визначення поняття «географічне середовище».
15. Охарактеризуйте зміст поняття «екологія».
16. Розкрийте зміст і співвідношення понять «глобалізація» і «глобалізм», «біосфера» і «ноосфера».
17. Окресліть коло глобальних проблем сучасності та можливі шляхи їх розв'язання.

Тема 6. Суспільство як соціальна система. Форми організації суспільного буття.

1. Історичні форми людських спільнот. Етнос і нація. Національна свідомість, самосвідомість.
2. Соціальна структура суспільства. Бюрократія і інтелігенція. Маргінальні спільноти. Особливості формування соціальної структури в Україні.
3. Політична система суспільства. Держава і громадянське суспільство. Демократія і тоталітаризм. Поняття про правову державу.
4. Особа і суспільство. Проблема прав і свобод людини в сучасному світі. Соціальна рівність і справедливість. Свобода як критерій розвитку особи і суспільства.
5. Духовні основи суспільства. Мистецтво і мораль. Моральні норми та норми права. Мораль, етика. Основні проблеми етики. Проблема гармонії істини, добра і краси в діяльності людства.
6. Поняття ментальності. Особливості менталітету українського народу.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. К., 1991. С. 17-21; 208-212.
2. Артемюк Б. Філософські проблеми суспільного розвитку. -К.: Абрис, 2008. - 176 с.
3. Вебер М. Наука как призвание и профессия. // Избр. произв. М., 1990.
4. Гидденс Э. Устройство общества. -М.: Академический проект-2005. - 528 с.
5. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. Л., 1990.
6. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. - М. - 1991. - 576с.
7. Мід Д.Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англ. та передмова Т. Корпало. - К.: Український Центр духовної культури, 2000. -416 с.
8. Петров В. Проходження українського народу. К., 1992.
9. Таран В.О., Зотов В.М., Резанова Н.О. Соціальна філософія: навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 272 с.
10. Франк С.Л. Духовные основы общества. М., 1992.
11. Шинкарук В.І. Громадянське суспільство і громадянська концепція. // Філософ. і соціол. думка. 1991, №5.
12. Шкляр Л.Е. Этнос, культура, личность. К., 1992.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Розгляньте співвідношення понять «суспільне» і «соціальне», «суспільство» і «соціум».
1. Розкрийте співвідношення політичної системи і політичної організації суспільства.
2. Дайте характеристику основних елементів соціальної структури суспільства.
3. Розкрийте сутність понять «соціальна група», «клас», «страти».
4. Визначте філософський зміст понять «нація», «етнос».
5. Обґрунтуйте, що є рушійними силами розвитку соціуму.
6. Обґрунтуйте сутність духовного змісту філософії.
7. Розкрийте співвідношення понять «духовне» і «психічне» у сучасній філософії.
8. Що таке «загальнолюдські цінності» та які є можливості їх існування?
9. Проаналізуйте джерела творчості в людській життєдіяльності.
10. Розкрийте співвідношення ментальності і менталітету.

Модуль 4. Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності.

Тема 7. Категоріальна структура мислення. Метод і методологія.

1. Категорії як шаблі пізнання та універсальні форми означення предметного світу. Основні філософські категорії: сутність і явище, необхідність, випадковість, форма і зміст, можливість і дійсність, кількість і якість, протиріччя, заперечення та ін.
2. Поняття закону. Категорії «закон» і «хаос». Синергетика: від хаосу до порядку. Значення синергетики в формуванні нового світорозуміння.
3. Поняття методу і методології. Філософська методологія і наукова діяльність. Метод сходження від абстрактного до конкретного, логічного і історичного та ін.
4. Основні процедури наукового дослідження: спостереження, вимірювання і експеримент, аналогія, моделювання, інтерпретація та ін. Ідеали та норми наукового методу.
5. Методологічні засади класичної, некласичної та постнекласичної науки. Історична школа в філософії науки (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, І Фейєрабенд).

Література:

1. Бойченко І.В. Філософія історії: Підруч. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. - Розділ 6. - С. 350- 410.
2. В поисках нового миропонимания: И. Пригожин, Е. и Н. Рерихи. // Филос. и жизнь. №7, 1991.
3. Джахая Л.Г. Системность философских категорий // Философские науки, №7, 2006. - С. 24-44.
4. Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки: підручник для студ. філос. ф-тів і аспірантів. - К.: Логос, 2009. - 244 с.
5. Категорії // Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. - С. 272-273.
6. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1976.
7. Лакатос И. История науки и ее рациональная реконструкция. // Структура и развитие науки. М. 1978.
8. Метод, методика, методология // Новая философская энциклопедия: в 4-х т. / Ин-т философии РАН; Науч.-ред. Совет: преде. В.С. Степин, заместители преде.: А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, уч. секр. А.П. Огурцов. -М.: Мысль, 2001. - Т. II. - С. 551-555.

9. Методологія, методологія науки // Філософський енциклопедичний словник. -К.: Абрис, 2002.-С. 374-376.
10. Поппер К. Факти, норми та істина: подальша критика релятивізму. // Зарубіжна філософія ХХ ст. К. 1993.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. М. 1986.
12. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. - К.: Академвидав, 2009. - С. 27-31.
13. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. М. 1986.
14. Шинкарук В.І. Вибрані твори: у 3-х т. - К.: Український Центр духовної культури, 2004. - Т. 3, ч. 1. - С.173-199.

Завдання для самостійної роботи:

- а) питання для обговорення:
  1. Визначте відмінність між термінами «поняття» і «категорія».
  2. Чому категорії є основоположними поняттями філософії?
  3. В чому проблема систематизації філософських категорій?
  4. Назвіть і дайте характеристику основним категоріям діалектики.
  5. Визначте специфіку категорій «можливість» - «дійсність», «сутність» - «явище», зміст» - «форма».
  6. Проаналізуйте співвідношення категорій «загальне», «одиничне», «особливе».
  7. Проаналізуйте проблему суб'єкт-об'єктного відношення у теорії пізнання.
  8. Розкрийте зміст поняття «знання».
  9. Дайте характеристику різновидам чуттєвого пізнання.
  10. Розкрийте єдність чуттєвого і раціонального у пізнавальному процесі.
  11. Охарактеризуйте зміст поняття «методологія» та метод.
  12. Вкажіть на місце синергетики у системі філософських методів.
  13. Дайте характеристику поняття «парадигма».
  14. Розкрийте специфіку конкретно-наукових методів.
  15. Проаналізуйте основні форми наукового пізнання.
  16. Охарактеризуйте сутність і структуру наукової теорії.

Тема 8. Етика науки

1. Етика науки – галузь філософської рефлексії щодо моральних аспектів наукової діяльності: поняття, історія виникнення, соціальні функції.
2. Псевдонаука як феномен розвитку сучасного наукового пізнання (плагіат, фальсифікація даних у наукових дослідженнях).
3. Відповідальність учених перед суспільством.
4. Моральний імператив науки (Роберт Мерстон).
5. Стосунки вченого і влади.
6. Науковий етос: сучасні концепції.
7. Вчений в глобалізованому світі.
8. Етичний кодекс ученого України.

Література:

1. Аристотель. Нікомахова етика
2. Андрос Є.І. Інтелект у структурі людського буття – К., 2010. – 358 с.
3. Гегель Г. Феноменологія духу
4. Етичний кодекс ученого України. –К.: НАНУ, 2009
5. Середюк Н.Г. Прикладна етика: інституалізація моралі. К.-2014, 160 с.
6. Наука - неотъемлемая часть культуры? // «Вопросы философии», №1, 1990.
7. Єрмоленко А.М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини, шанування природи. Монографія.- К., 2010. – 416 с.
8. Грищанов А. А. Никомахова этика // История философии: Энциклопедия. — Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. — 1376 с. — (Мир энциклопедий)

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. Чи можна стверджувати, що мораль пронизує всі сфери людської життєдіяльності?
2. Які особливості моралі сучасного суспільства?
3. В чому полягає особливість наукової, релігійної, професійної етики?
4. Чи існує певний зв'язок між моральною свідомістю й моральною діяльністю?
5. В чому полягає природа конфлікту й морально-етичний аспект його розв'язку?

Тема 9. Людина, техніка, культура

1. Техніка і технологія як предметні форми буття наукового знання. Специфіка технічних наук і їх місце в структурі людської діяльності і культури.
2. Роль науки і техніки в становленні теорії самоорганізації як нового світобачення природи і суспільства.
3. Технічна діяльність як процес самореалізації і самовираження людини. Проблема гуманітаризації науково-технічного знання і соціальна відповідальність вченого.
4. Філософія техніки: проблема філософської методології як теоретичної бази технічної діяльності.

Література:

1. Димер А. Техника как порождение культуры. // Новая.. М., 1986.
2. Наука - неотъемлемая часть культуры? // «Вопросы философии», №1, 1990.
3. Наука, техника, культура: проблемы гуманизации и социальной ответственности. Материалы круглого стола. // Вопросы философии. №1, 1989.
4. Пригожин И. Наука, цивилизация, демократия. // Философия и социология науки и техники. Ежегодник. М., 1988-1989.
5. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. М.1991. .16. Тавризян Г.М. Техника, культура, человек. М., 1986.
6. Сколимовская Х. Философия техники как философия человека. // Новая...М., 1986.
7. Тарасенко Н.Ф. Природа, технология, культура. К., 1985.
8. Хайдеггер М. Вопрос о технике. // Новая технократическая волна на Западе. М., 1986.
9. Хайдеггер М. Наука и осмысление. // Новая техн. волна.. М., 1986.
10. Ясперс К. Современная техника. // Новая...М., 1986.

Завдання для самостійної роботи:

а) питання для обговорення:

1. *Який взаємозв'язок техніки з культурою людини?*
2. *Чи несе загрозу техніка для культури, цивілізації?*
3. *В чому природа техніки?*
4. *Який вплив техніки на людину і природу?*
5. *Які перспективи розвитку і зміни техніки?*

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапов П.В, Афанасьев В.В., Качура Г.Н. Социальное прогнозирование. -М.: «Канон», 2009.-272 с.
2. Амосов Н.М. Природа человека. - К.: Наукова думка, 1983. -224 с.
3. Бек У. Космополитическое мировоззрение. М.: 2008. - 336 с.
4. Бестужев-Лада. Свожу счеты с жизнью. Записки футуролога о прошедшем и приходящем. - М.: Алгоритм, 2004. - 1152 с.
5. Бистрицький С., Пролесев С., Білий О. та ін. Національна ідентичність і громадянське суспільство. - К.: Дух і літера, 2015. - 452 с.
6. Білокобильський О.В. Від науки до міфу. Онтологічні дослідження. – Донецьк.:Алекс, 2004. -201 с.
7. Бойченко О.І. Філософська антропологія давнього Китаю. К.- 2003.- 214 с.; Класичні вчення про державу в філософії Китаю періоду Чжань Го: Монографія. – К.: Видавництво ПП «Люксар», 2011. – 208 с.
8. Бойченко О.І. Розбудова держави за умов давньокитайського соціуму епохи Чжань Го / О.І. Бойченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка– К., 2014. – Вип. 1(115) – С. 58-66.
9. Будко В.В. Философия науки. Харьков: Консум, 2005. - 268 с.
10. Буслинський В.А. Історія філософії. - Львів: Новий світ, 2007. -220 с.
11. Вільчинська С. В. Українська філософська антропологія: метаморфози сучасної соціокультурної рефлексії // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження. №31. — К: ЦГО НАН України, 2014. — С. 59-100.
12. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. - К.: «АДЕФ-Україна», 2009. - 392с.
13. Гезалов А.А. Глобализация и мировоззрение // Вопросы философии, 2012, №7. - С. 167-169.
14. Глобальная перестройка / отв. ред. акад. А.А. Дынкин. - М.: Мир, 2014. - 528 с.
15. Гобозов М.А. Государство и национальная идентичность: Глобализация или интернационализм? -М.: Либроком, 2013. -200 с.
16. Драпогуз В.П. Екстаполяція як метод соціального пізнання. – Київ, 2014. – 140 с.
17. Жеребкин С.В. Нестабильные онтологии в современной философии / Сергей Жеребкин. – Харьков: ХЦГИ, 2013. – 378 с.
18. Заветный С.А. Личность и общество: проблемы и перспективы управления. Монография. - К.: Изд-во ПАРАПАН, 2008. - 256 с.

19. Ищенко Ю.А. Симулякры «Новороссии» - Киев: ЦГО НАН Украины, 2015 – 145 с.
20. Ищенко Ю.А. Соціально-етичний дискурс та гуманітарна експертиза сучасних технологій/ Юрій Анатолійович Іщенко // Етика науки: виклики сучасності.: монографія/ М.М.Кисельов, Т.В.Гардашук, С.І.Грабовський та ін.. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. -248 с. С. 127-152.
21. Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия. - М.: Логос, 2000.-320 с.
22. Кирилюк О.С. Універсалія безсмертя у дискурсі долі. Одеса – 2014. 280 с.
23. Кисельов М.М. Етика науки: виклики сучасності. (Кисельов М.М., Гардашук Т.В., Грабовський С.І.).- Ніжин - 2014. – 248 с.
24. Кисельов М.М. Сфера людського буття: проблеми та перспективи // Практична філософія. -2015. - № 2. – С. 3-12.
25. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. - К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. - 240 с.
26. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. К.- 2008.- 367 с.
27. Кримський С.Б. Ранкові роздуми. - К.: Майстерня Білецьких, 2009. - 120 с.
28. Кротков Е.А. Множественность мировоззрений - территория конфликтов? // Человек, 2012, №1, С. 105-115.
29. Культура в сучасних трансформаційних процесах: монографія / М.М. Бровко та ін. - Ніжин: ТОВ «Вид-во Аспект-Поліграф», 2011. - 396 с.
30. Культурні цінності Європи / За ред. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта. Пер. з нім. - К: Дух і літера, 2014. - 552 с.
31. Лебедев В.И. Познание личности. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 352 с.
32. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. та ін. Науковий світогляд на зламі століть: монографія. - К.: Вид. ПАРАПАН, 2010. - 288 с.
33. Людина в лабіринті перспектив / А.В. Толстоухов та ін. - К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. - 220с.
34. Максюта М. Філософія науки. - К.: Урожай, 2004. - 420 с.
35. Малахов В. Культурные различия и политические границы в эпоху глобальных миграций. - М.: НПО Ин-т философии РАН, 2014. - 232 с.
36. Микешина Л.А. Философия познания. Полемические главы. - М.:Прогресс-Традиция, 2002. -624 с.
37. Наукові і освітнянські методології та практики. Випуск 6-7.(Рижко В.А., Іщенко Ю.А., Лакуша Н.М., Кривець Є.В., Яковенко О.В., Онопрієнко В.І., Блажевич Н.О., Рижко Л.В., Зарубицький К.Є., Кирилюк О.С., Таранов С.В., Овчаренко В.В., Трубенко А.І.) К.- 2013-2014.- 279 с.

38. Оноприенко В.І. Надбання, проблеми та перспективи грантової підтримки науки // Вісник НАН України. – 2012.№8.с.6-12.
39. Оноприенко В.І. Философия как призвание и профессия // Наука и науковедение.- 2011,№4. С163-165.
40. Оноприенко В.І. Историчний нарис // Науковці України. Еліта держави. – К.:Логос, 2010. С.14-47.
41. Онопрієнко В.І. Історія української науки XIX – XX століть: Навчальний посібник. –
42. Ответственность религии и науки в современном мире. Под ред. Г. Гугнера. - М.: 2007. – 300 с.
43. Пантин В.И., Лапкин В.В. Философия исторического прогнозирования: ритмы истории и перспективы мирового развития в первой половине XXI века. - Дубна: Феникс+, 2006. - 448с.
44. Пасько І.Т. Громадянське суспільство і національна ідея. (Пасько І.Т., Пасько Я.І.) Донецьк: СВД, 1999. – 184 с.; Історія. Нація. Особистість. Донецьк – 2013. – 424 с.
45. Попович М.В. Істина. Правда. Життя. Думки небайдужої людини: збірник науково-публіцистичних статей. – Київ, 2010. – 428с.
46. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 727 с.
47. Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття. К.- 1997.-290 с.
48. Попович М.В.Бути людиною. К.- 2011.- 223 с.
49. Попович М.В. Червоне століття. – К.: АртЕк, 2005. – 888 с.
50. Постнекласика: філософія, наука, культура: Колективна монографія / Отв. ред. Л.П. Киященко и В.С. Степин. - СПб: «Мір», 2009. - 672 с.
51. Прогноз и моделирование кризисов и мировой динамики. Отв. ред. А.А. Акаев. - М.: Либроком, 2014.-352 с.
52. Прогнозирование будущего: новая парадигма. / Под ред. Г.Г. Фетисова, В.М. Бондаренко. - М.: ЗАО «Экономика», 2008. - 283 с.
53. Пролеєв С.В. Історія античної філософії. – М.: Рефл-бук, Ваклер, 2001. – 512 с.
54. Рижко В.А. Гуманітарні революції як чинник оновлення людського буття// Наукові і освітянські методології та практики – К.,2014.
55. Рижко В.А. Неоконцептологія. - К.: Логос. 2016. - 624 с.
56. Рижко В.А. Філософія науки:стан і проблеми (матеріали до лекції)//КНУБА,2015р.
57. Рижко В.А., Трубенко А.І. Історичні зміни принципів і парадигм класичного філософування. – К. 2009
58. Рижко Л.В. Науковий простір. Філософський і науковий аспекти. – К.: ЦДНТП та ін, 2000. – 301 с.; Топологія науки. К.- 2009.- 512 с.

59. Розвиток філософської думки в Україні: навч. посібник; [за ред. проф. Ю. М. Вільчинського]. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2014. — 327 с.
60. Розин В.М. Типы и дискурсы научного мышления. -М.: Эдиториал УРСС, 2000. - 248с.
61. Рубанець О.М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень. - К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. - 420 с.
62. Сайр Д. Парад миров. Типология мировоззрений. Пер. с англ. СПб: Мирт, 1997. - 247с.
63. Самардак М.М. Філософія науки: напрями, теми, концепції. - К: Вид. ПАРАПАН, 2011. - 204с.
64. Середюк Н.Г. Прикладна етика: інституалізація моралі. К.-2014. -160 с.
65. Социальная философия. Словарь. Под общей ред. В.Е. Кемерова, Т.Х. Керимова М.: Академический проект, 2003. - 560 с.
66. Специфика российского модерна: миф как основание дискурсивного единства // Генезис и пути развития русской и украинской философской мысли. — Полтава: ООО «АСМИ», 2013. — С. 244–252.
67. Суходуб Т.Д. Культура социально-философского мышления: взаимодействие индивидуального и социального // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження. - № 31. – К.: ЦГО НАН України. – 2014. – 315 с. – С. 100-124.
68. Таранов С.В. "Теологічний екзистенціалізм". - К.: Четверта хвиля, 2014. – 328 с.
69. Теория и методы в социальных науках. Пер. с англ. - М.: РОССПЭН, 2004. - 288 с.
70. Толочко П.П. Давньоруські літописи і літописи X- XIII ст. – К.: Наукова думка, 2005. – 364 с.
71. Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін. - К: Знання України, 2005.-792 с.
72. Філософія: навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін. 8-е вид. - К: Вікар, 2011.-455 с.
73. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. - 2-е вид. -К.: Знання, 2012. - 621 с.
74. Хамитов Н.В. Крылова С.А. Этика. Путь к красоте отношений (метаантропологический анализ) : курс лекций. К.- 2014.- 257 с.
75. Хамітов Н.В. Історія філософії: проблема людини; вступ до філософської мета-антропології; навчальний посібник зі словником (Н.Хамітов, Л.Гармаш, С.Крилова.) - К.- 2015.- 394 с.

76. Через 100 лет: ведущие экономисты предсказывают будущее. Пер. с англ. - М.: Изд-во Ин-та Гайдара, 2016. -304 с.

ОСНОВНІ ПРАЦІ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА СПІВБЕСІДУ

При підготовці до складання іспиту з філософії в ЦГО НАНУ кожен аспірант або пошукувач має опанувати дванадцять (12) нижче наведених праць і пройти за ними співбесіду.

Аспіранти або пошукувачі мають право на альтернативний вибір однієї з праць кожного пункту.

I

- а) Аристотель. Метафизика. - Книги 1,2 и 4 // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. – Т. 1. – М., 1976. – с. 65-99, 119-144
- б) Аристотель. Политика. - Книги 1, 2 // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. – Т. 4. – М., 1983. – с. 376-423
- в) Платон. Тимей / Собр. Соч. в 4-х Т.,- Т 3.-М., 1993, - С.421-500
- г) Платон. Государство / Собр. Соч. в 4-х Т.,- Т 3.-М., 1994, - С.79-420

II

- а) Фома Аквинский. Естественная теология. Метафизическая теория бытия и теория познания // Антология мировой философии: В 4-х т. – Т.1.- Ч.2. – М., 1969. – с. 824-837
- б) Августин Аврелий. Бог, природа, человек, вечность и время // Антология мировой философии: В 4-х т. – Т.1.- Ч.2. – М., 1969. – с. 582-605
- в) Августин Аврелий. О граде Божьем
- г) Оккам Уильям. Виды знания. Универсалии // Антология мировой философии: В 4-х т. – Т.1.- Ч.2. – М., 1969. – с. 891-907

III

- а) Макиавелли Н. Государь. –М.: Планета, 1990. – 84с.
- б) Бэкон Ф. Новый органон
- в) Декарт Р. Рассуждение о методе
- г) Локк Дж. Два трактата о правлении. – Кн. 2. – Кл. V, VII-XIII // Локк Дж. Сочинения.: В 3-х т. – Т.2. – М., 1988. – с. 276-291, 306-356, 362-365
- д) Монтескье Ш.Л. О духе законов // Монтескье Ш.Л. Избранные произведения. – М., 1955; Антология мировой философии: В 4-х т. – Т.2 (фрагменты).– М., 1970.– с. 536-545
- е) Вольтер. Философские письма.- М., 1988, -С. 70-226
- є) Руссо Ж.Ж. О причинах неравенства. Об общественном договоре (фрагменты) // Антология мировой философии: В 4-х т. – Т.2. – М., 1970. – с. 560-574

IV.

- а) Кант И. Критика чистого разума. Предисловие ко II-му изданию. Введение (о различии чистого и эмпирического знания) // Кант И. Сочинения. – Т.3. – М., 1964
- б) Гегель. Феноменология духу. Сознание// Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. – Т.3. – М., 1977. – С. 218-250
- в) Фейербах Л. Отношение к Гегелю // Фейербах Л. История философии: В 3-х т. – Т.3. – М., 1967. – с. 373-389

V.

- а) Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология (фрагмент із розділу “Фейербах”) // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: изд. 2-е. – Т.3. – М., 1955. – с. 15-49

б) Маркс К. К критике политической экономии. Предисловие // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: изд. 2-е. – Т.13. – М., 1959

в) Смит А. О наилучших политико-экономических системах // Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – кн. 5. – М., 1962 (або: М., 1995 р.- Кн. 4 -5)

VI.

а) Илларион Киевский. Произведения (Слово о законе и благодати) // Антология мировой философии. Методический сборник философских текстов. – Т.1.- Ч.1. – М., 1991. – с. 273–291

б) Сковорода Г.С. Разговор пяти путников об истинном щастии жизни // Сковорода Г.С. Твори: В 2-х т. – Т.1. – К., 1961. – с. 207-247

в) Юркевич П.Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека // Юркевич П.Д. Философские произведения. – М., 1990. – с. 69-103

VII.

а) Костомаров М.И. «Закон Божий» (Книга бугтя українського народу). - К., 1991

б) Драгоманов М.И. Шевченко, українофіли і соціалізм // Драгоманов М.И. Вибране. - К., 1991. – с. 341-399

в) Франко І. Що таке поступ // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 45. – Філософські праці. – К., 1986. – с. 300-348

VIII.

а) Чижевський Д. Філософія на Україні. 1926

б) Вернадський В.І. Вибрані праці. / Кілька слів про ноосферу. –К.: 2005. – С. 266-275

IX.

а) Достоевский Ф. Бесы.

а) Бердяев Н.А. Воля к жизни и воля к культуре // На переломе. Философские дискуссии 20-х гг. – М., 1990. – с. 73-84

б) Соловьев Вл. На пути к истинной философии // Соловьев Вл. Сочинения: В 2-х т. – Т.2. – М., 1988

в) Франк С.Л. Философия и религия // На переломе. Философские дискуссии 20-х гг. – М., 1990. – с. 319-334

X.

а) Ницше Ф. Антихристианин // Сб. «Сумерки богов». – М., 1990 (Див. також: Ніцше Ф. Так казав Заратустра. К., 1993. – с. 331-419)

б) Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сб. «Сумерки богов». – М., 1990

в) Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990 (Див. також: зб. «Сумерки богов»)

г) Ясперс К. Философская вера (третья лекция: Человек.; четвертая лекция: Философия и религия) // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – с. 442-476

XI.

а) Поппер К. Предположения и опровержения. Рост научного знания. – Гл. 1 // Поппер К. Логика и рост научного знания. – М., 1983. – С. 240-290

б) Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975 (Передмова: с. 7-26; Введення: с. 16-26; Доповнення 1969 р.: с. 219-264)

в) Фейерабенд П. Против методологического принуждения (фрагменты) // Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. – М., 1986. С. 126-159

г) Гадамер Х.Г. Истина и метод (Введення. Проблема методу. Післямова). – М., 1988. – с. 38-50; 615-646

д) Тулмин С. Концептуальные революции в науке // Структура и развитие науки. – М., 1978. – с. 170-189

е) Башляр Г. Философское отрицание (опыт философии нового научного духа) // Башляр Г. Новый рационализм. – М., 1987. – с. 160-280

- є) Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса (новый диалог человека с природой). Передмова О. Тоффлера. Введення. Висновки. - М., 1986. – с. 11-68; с. 362-386

ХІІ.

- а) Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. – М.: Мысль, 1974. – 568 с.
- б) Шинкарук В.І. Світогляд і філософія. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. - 2-е вид. -К.: Знання, 2012. – С. 163-174.
- в) Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. –М.1990. – С.14-26
- г) Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. К.- 2008.- 367 с.
- д) Попович М. В. Бути людиною. – К., 2011. – 223с.
- е) Єрмоленко А.М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Монографія. – К.: Лібра, 2010. – 416 с.

РЕФЕРАТ.

ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ З ФІЛОСОФІЇ

ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ НАН УКРАЇНИ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

ТЕМА РЕФЕРАТУ

Реферат аспіранта (здобувача)

Місце навчання (роботи)

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)

/ПІДПИС/

Складання іспиту екстерном

або:

Реферат аспіранта

Інституту (місце навчання)

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)

/ПІДПИС/

Керівник семінару _____

/Вчений ступінь, посада/

**_____
/прізвище, ім'я та по-батькові/**

КИЇВ – 2018

ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ З ФІЛОСОФІЇ

Написання реферату є обов'язковим при складанні іспиту з філософії. Реферат має засвідчити сучасний рівень філософської та методологічної культури автора, його вміння досягнути існуючі головні результати філософських досліджень з розглядуваної проблеми.

Тема реферату обирається із переліку тем, запропонованих для даного потоку (спеціальності) і затверджується викладачем, який веде семінарські заняття. Одну і ту ж тему в групі можуть обирати не більше двох осіб (за згодою викладача). Для осіб, що складають іспит екстерном, тему затверджує директор ЦГО, заступник директора або викладач ЦГО НАНУ .

Затверджена назва теми не підлягає зміні, текст реферату має відповідати цій назві.

Правила оформлення реферату:

Загальний обсяг реферату - 21-25 сторінок друкованого тексту українською мовою формату А4

Стандарти - кегель – 14pt, міжрядковий інтервал – 1,5, шрифт Times New Roman, абзацний відступ – 1,25 см, поля - верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5 см.

Вимоги до оформлення реферату:

Текст реферату містить: Анотації та ключові слова українською і англійською мовами (чи мовою, яку вивчаєте, володієте) обсяг 1стор.. План, має складатися із “Вступу”, основних розділів (1,2,3 і т.д.), “Висновків” та “Списку літератури” (за аналогією автореферату). В кінці реферату (після списку літератури) *обов'язково* має бути методична розробка власної дисертаційної роботи.

У “*Вступі*” необхідно обґрунтувати актуальність теми реферату, сформулювати основні питання, на яких буде зосереджена увага автора. В *першому розділі* стисло аналізується сучасна література з теми реферату. При цьому необхідно вказати на дискусійні питання, альтернативні підходи, визначити тих авторів, на праці яких буде спиратися виклад. В *наступних розділах* на основі аналізу літератури з додержанням вимог логічної послідовності та цілісності викладу має бути розкритий зміст теми. Текст реферату, його окремі фрагменти повинні бути пов'язані з працями, що представлені в списку літератури. Для написання реферату рекомендується використовувати нову літературу.

Фрагменти тексту, де йдеться про власні міркування автора реферату, необхідно виділити із загального викладу (за допомогою виразів типу: “на мій погляд...”, “як на мене...” тощо).

Особливу увагу необхідно приділити *висновкам (резюме реферату)*, де треба викласти основні положення (тези) реферату, вказати, що саме показав аналіз літератури, здійснений в рефераті, якими є відповіді на основні питання, сформульовані у *вступі*.

Оформлення довідкового матеріалу:

Бібліографічні посилання у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються комою, номери джерел – крапкою з комою. Крапка ставиться після дужок посилань. Приклад: [1] або [2, с.56]. Бібліографічні джерела наводяться в порядку цитування.

Примітки подаються внизу сторінки або у кінці реферату.

Оцінка реферату:

Кожен реферат підлягає рецензуванню. Рецензент пропонує мотивовану оцінку реферату. Оцінка реферату затверджується екзаменаційною комісією. Комісія має право підвищити або знизити запропоновану оцінку, виходячи з наслідків співбесіди за рефератом /орієнтація автора у змісті реферату, обізнаність з цитованою літературою тощо/. Для позитивної оцінки реферату обов’язковим є використання літератури останніх років. Обов’язковим є також використання тієї літератури з даної теми, на яку вказав викладач-керівник семінару, а також літератури, яку було рекомендовано до семінарських занять, якщо вона стосується теми реферату. В тексті реферату мають також знаходити відбиток концептуальні положення лекційного курсу з розглядуваних в рефераті проблем.

Реферат має бути зовнішньо оформлений відповідно до зразка, представленого в Науково-методичному кабінеті ЦГО НАН України. Недотримання вищезазначених вимог до реферату дає підставу для зниження його оцінки. На оцінку реферату впливає змістовність виступу автора реферату з теми його реферату на семінарському занятті або конференції, присвяченій обговоренню рефератів. Викладач може запрошувати автора реферату на співбесіду.

Оцінка за реферат є складовою загальної оцінки екзамену. При оцінці за реферат “задовільно” загальна оцінка не може бути вище “добре”. При оцінці “незадовільно” аспірант /здобувач/ до складання іспиту з філософії не допускається.

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Незалежно від теми реферату, кожен автор реферату має обов'язково на 1-2 сторінки викласти основні методологічні (філософські) проблеми (ідеї) своєї дисертаційної роботи, які прикріплюються до реферату після списку літератури окремою сторінкою.

I. Необхідно в термінах методології та філософії науки описати мету дисертаційного дослідження (напряму наукового дослідження). Наприклад: дослідницькою метою є 1) одержання та аналіз (інтерпретація) нової емпіричної інформації; 2) перевірка певної теоретичної ідеї, гіпотези, концепції; 3) побудова математичної моделі деякого явища; 4) теоретичне пояснення певних наукових фактів тощо.

II. Сформулювати проблему, якій присвячується дослідження, окреслити основні віхи розробки цієї проблеми (основні результати) і чим існуючі здобутки у цій галузі зараз не влаштовують наукову практику. Навести аргументи на користь необхідності розв'язання розглядуваної проблеми.

III. Охарактеризувати логіко-концептуальну складову дослідження, в рамках якої воно виконується:

- 1) основні концептуальні засади (ідея, "парадигма", "наукова дослідницька програма", "наукова школа", "наукова традиція", теорія, концепція тощо);
- 2) основний тип дослідження (фундаментальний, прикладний, технічний, технологічний тощо).
- 3) основні наукові методи, що використовуються в процесі дослідження.

IV. Визначити тип методології дослідницької теми: класична, некласична, постнекласична. Вказати ті прикмети, які найважливіші для дисертаційного дослідження (наприклад, якщо постнекласична методологія, то звернути увагу на її "ідеологію": нелінійність, стохастичність, незворотність, глобальний еволюціонізм, проблема антропності, самоорганізації, суб'єкт-суб'єктних комунікацій, герменевтика, компаративістика і т.д.)

V. Назвати філософські проблеми, що пов'язані з науковою темою (напрямком дослідження): теоретико-пізнавальні, світоглядні, аксеологічні, соціокультурні, етичні, соціокультурні, естетичні, практичні (прагматичні).

VI. Визначитися в межах якої філософської традиції (школи) формулюються філософські проблеми, що мають місце у дисертаційному дослідженні (наприклад, позитивізм, прагматизм, екзистенціалізм, структуралізм, герменевтика тощо).

VII. Перелік вищевказаних пунктів порад не є строго регламентованим, а носить орієнтовний характер.

VIII. Щодо висвітлення в рефераті методологічних проблем рекомендується проконсультуватися з науковим керівником дисертаційного дослідження.

**Орієнтована тематика рефератів з філософії
для аспірантів та здобувачів
математичного профілю**

1. Світогляд і розвиток математики
2. Математики і формування світогляду
3. Математика і сучасна науково-технічна революція
4. Світоглядна позиція математика і його творча діяльність
5. Науковий ідеал і розвиток математики
6. Естетичний ідеал і розвиток математики
7. Розвиток математики та релігійні уявлення
8. Світоглядні, соціальні і практичні витоки математики Стародавнього світу
9. Філософські погляди Платона і старогрецька математика
10. Піфагорейська філософія та математика
11. Принципи геоморфії Евкліда та їх значення для розвитку математичного знання
12. Математика в філософії Нового часу
13. Філософія Декарта і місце в ній математики
14. Ньютон і Лейбніц: філософські ідеї та математична творчість
15. Кант та проблеми математики
16. Гегель про математику
17. Діалектика та математика
18. “Математичні рукописи” К. Маркса
19. Гносеологічні засади математизації знання
20. Проблема існування у математиці
21. Особливості математичних абстракцій (понять)
22. Математика як мова науки
23. Математична логіка та математика: гносеологічні проблеми
24. Змістовне та формальне у математиці
25. Чи існує “математичне мислення”?
26. Математика та наукове передбачення
27. Значення абстракції ототожнення у розвитку математики
28. Способи побудови математичних теорій
29. Структура математичних теорій

30. Проблеми типізації математичних теорій
31. Принципи несуперечності та повноти у математиці
32. Гносеологічні засади аксіоматичного методу
33. Методи визначення понять у математиці
34. Абстракції актуальної та потенційної нескінченності, їх гносеологічний зміст
35. Парадокси обґрунтування математики
36. Філософський зміст теорем Геделя про неповноту формальних систем
37. Теорія множин Кантора та її філософські засади
38. Філософські питання теорії ймовірності
39. Філософські питання теорії алгоритмів
40. Математична гіпотеза та її місце у пізнанні
41. Філософський зміст неевклідових геометрій
42. Математика та кібернетика
43. Математика та фізика
44. Математика та біологія
45. Математика та хімія
46. Математика та соціальне пізнання
47. Математика та мовознавство
48. Математика та технічні науки
49. Про математичне моделювання
50. Проблема міри в філософії і математика
51. Простір та час і математичне пізнання
52. Проблема перервного та неперервного в математиці та філософії
53. Кризи в обґрунтуванні математики та їх роль причини і шляхи подолання
54. Проблеми логізму в обґрунтуванні математики
55. Проблеми формалізму в обґрунтуванні математики
56. Проблеми інтуїціонізму в обґрунтуванні математики
57. Проблеми конструктивістського обґрунтування математики
58. Проблеми структуралізму та математика
59. Априоризм, конвенціоналізм та математика
60. Математика в історії культури
61. Проблема “національної ідеї”
62. Українська національна ідея
63. Конфесійний фактор у розвитку української культури
64. Особливості культури Київської Русі

**Орієнтована тематика рефератів з філософії
для аспірантів та здобувачів
гуманітарного профілю**

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ І КУЛЬТУРИ

1. Від міфу до логосу. Генезис філософського світогляду
2. Співвідношення філософії і міфології
3. Особливості стародавньослов'янської міфології
4. Специфіка філософського знання: філософія як вид творчої діяльності людини
5. Захід і Схід (порівняльний аналіз філософської та культурної традицій)
6. Аналіз соціокультурних та філософських проблем в літературних пам'ятках стародавньої Індії (або Китаю)
7. Філософська спадщина Індії і сучасність
8. Даосизм і конфуціанство як лінії розвитку філософії і культури Китаю
9. Культурно-психологічні традиції Сходу і сучасні проблеми формування світоглядної самосвідомості людини
10. Основні характеристики філософської самосвідомості античної епохи
11. Тема долі в античному світовідчутті
12. Антична трагедія
13. Сократ: проблема людини та діалогічної природи філософського знання
14. Соціально-політичні погляди Платона
15. Проблема знання в філософії Арістотеля
16. Арістотель про трагічний катарсис
17. Вплив античної філософської традиції на становлення західноєвропейської культури
18. Місце і роль ранньохристиянської філософії в становленні європейської культури
19. Філософія європейського середньовіччя
20. Онтологія християнської філософії
21. Основні мотиви праці “Сповідь”
22. Філософська культура Київської Русі
23. Роль християнства в історії вітчизняної культури
24. Філософсько-світоглядні та соціальні ідеї літературних пам'яток стародавньої Русі (“Слово про закон і благодать” Іларіона (XI ст.), “Повісті временних літ” (XI -XII ст.), “Слова о полку Ігоревім” (XII ст.)
25. Естетична цінність українського (слов'янського) іконопису

26. Світоглядно-філософські орієнтації діячів епохи Відродження (Данте Аліг'єрі, Ф. Петрарки, М. Кузанського, Л. да Вінчі та інших – на вибір)
27. Перспективи гуманізму. Гуманізм і утопія. Аналіз світогляду Т. Мора, Т. Кампанелі та ін.
28. Вчення Ф. Бекона (або Р. Декарта) про метод пізнання (аналіз спадщини в світі сучасної культури)
29. Відродження і Реформація в українській культурі XV-XVII ст.
30. Філософія в Києво-Могилянській академії
31. Аналіз філософських курсів професорів Києво-Могилянської академії
32. Філософсько-духовна спадщина Г.С. Сковороди
33. Французьке Просвітництво XIII ст.: проблема людини
34. Поетика німецького романтизму
35. Гносеологічна проблематика в філософії І. Канта
36. Діалектика як філософський метод пізнання
37. Діалектична логіка як наука про мислення (аналіз в контексті філософії Г.В.Ф. Гегеля)
38. Філософія права Гегеля
39. Естетика Гегеля
40. Антропологізм філософії Л. Фейєрбаха
41. Соціально-філософська концепція К. Маркса та її історична доля
42. Розвиток філософських уявлень про простір і час
43. Ідеї гуманізму в творчості Т. Шевченка
44. Філософія серця П. Юркевича
45. Соціально-філософські ідеї М. Драгоманова
46. Філософські ідеї О. Потебні
47. Місце І. Франка в історії української соціально-філософської думки
48. Історіософія М. Грушевського
49. Аналіз світоглядної позиції та теоретичних праць М.Міхновського, В.Липинського, А.Подолінського, М.Туган-Барановського, Б.Кистяківського, П.Куліша, В.Винниченка (за вибором)
50. Росія і Захід: альтернативність філософських ідей та традицій
51. Сутність і визначальні мотиви російської філософської традиції
52. Філософія російської історії за П. Я. Чаадаєвим
53. Революційно-демократичне просвітництво як явище російської культури
54. Питання філософії історії, соціології в працях О.І. Герцена

55. Добролюбов М.О. про суспільну роль літератури, завдання особи та роль інтелігенції в суспільному поступі
56. Захід і Схід: слов'янофільська концепція світів і сучасність
57. Концепція культурно-історичних типів М.Я. Данилевського та соціологічні доробки О. Шпенглера, А. Тойнбі (порівняльний аналіз)
58. Анархістська концепція свободи: за і проти
59. Етичні міркування П. Кропоткіна
60. Взаємовідношення моралі і політики (аналіз проблеми за Н. Макіавелі та М. Бакуніним)
61. Соціологічна концепція М. Михайловського: теорія боротьби за індивідуальність, проблема героїв та натовпу
62. Проблема самоцінності людини у Ф.М. Достоєвського та сучасні екзистенційно-антропологічні течії
63. Проблеми революції та соціалізму в творчості Ф. Достоєвського
64. Творчість Ф. Достоєвського як предмет філософсько-світоглядного аналізу у В.Соловйова, В. Розанова, М. Бердяєва та інших мислителів
65. Проблема моралі та сенсу життя у людському бутті за Л.М. Толстим
66. Етика ненасильства, сенс ненасильницької боротьби. Порівняльний аналіз концепції непротивлення злу насильством Л. Толстого і світоглядної позиції М.-К. Ганді
67. Філософсько-світоглядні та етичні мотиви в творчості класичних та сучасних письменників (за вашим вибором)
68. Життя і космос. Людина і природа.
69. Розвиток теми космізму в працях К.Ціалковського, В.Вернадського, О.Чижевського, М.Холодного
70. Тема всеєдності в філософії В. Соловйова
71. Софія як категорія метафізики всеєдності В. Соловйова
72. В. Соловйов про долю та сенс філософії. Ідеал цілого знання
73. Етика В. Соловйова. "Виправдання добра" як виправдання морального підходу до життя
74. Естетичний ідеал В. Соловйова: онтологічний принцип краси, вчення про мистецтво та поклик митця
75. Психологічні відкриття сутності людини В. Розановим
76. Вчення про мудрість П.О. Флоренського. Концепція істини і віри у П. Флоренського
77. Особливості релігійної свідомості за П. Флоренським (С.М. Булгаковим)
78. Вчення Л.П. Карсавіна про особу

79. Еволюція поглядів М.О. Бердяєва: від легального марксизму до християнського персоналізму
80. Свобода людини як центральна проблема філософії М.О. Бердяєва
81. М. Бердяєв про долю людини в сучасному світі
82. Доля Росії та європейська історія в інтерпретації М. Бердяєва
83. Вчення про творчість у М.О. Бердяєва
84. М. Бердяєв: філософія історії і культури
85. Моральні аспекти проблеми взаємовідношення особи і суспільства в філософії Л. Шестова
86. Сенс людського буття в російській релігійно-філософській свідомості
87. Філософська лірика поетів “срібного віку”
88. Тема людини та її долі в творчості А. Ахматової, М. Гумільові, М. Цветаєвої (за вибором)
89. Символізм як світогляд. Філософські ідеї А. Білого, В. Іванова, Д. Мережковського
90. Культурософські погляди О. Мандельштама
91. Концепція культури в історіософії Д. Мережковського
92. Соціально-філософська концепція щодо природи суспільства С. Франка
93. Класика і сучасність: дві епохи в розвитку філософії
94. Класичний та неklasичний типи філософської рефлексії
95. Аналіз філософсько-світоглядної концепції А. Шопенгауера, С. К'єркегора, Ф. Ніцше (на вибір)
96. Особливості філософії ХХ ст.
97. Аналіз однієї з шкіл західної філософії ХХ ст. (“філософська антропологія”, “філософія життя”, “екзистенціалізм”, “герменевтика”, “постпозитивізм”, “постструктуралізм”, “Франкфуртська школа” та ін.)
98. Герменевтика та гуманітарні науки
99. Роль герменевтики в розвитку історичного знання
100. Розвиток герменевтичних ідей та гуманітарне пізнання
101. Сучасна філософська герменевтика: основні проблеми та стан розвитку
102. Сцієнтизм та антисцієнтизм як тенденції сучасної культури
103. Аналіз свідомості в феноменологічній філософії
104. Засади феноменології
105. З. Фрейд: теоретичні та світоглядні аспекти вчення
106. Проблема людини та свободи в екзистенційній філософії (на основі творчості Сартра, Камю, Марселя та ін.)

107. Постмодернізм в літературі та філософії
108. Комунікативна традиція в сучасній західноєвропейській філософії
109. Засади етики відповідальності

АНТРОПОЛОГІЧНІ, СВІТОГЛЯДНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

1. Місце філософії (мистецтва, моралі, права, релігії, науки, політики) в житті суспільства
2. Модель світу в міфологічному світогляді
3. Про світоглядну природу філософського знання
4. Проблема смислу життя в філософії
5. Філософія як методологія наукового пізнання
6. Релігія в системі культури
7. Особливості релігійного світосприйняття та духовності
8. Філософія релігії
9. Наука і релігія, знання і віра: проблема розмежування
10. Людина в релігіях світу
11. Різноманітність релігійного досвіду
12. Духовність як засіб і сенс життєдіяльності людини
13. Добро і зло як релігійна та етична проблема
14. Релігія та міжнаціональні відносини
15. Моральне формування особи: засади та проблеми
16. Природа та роль моральних цінностей
17. Мораль і спадкоємність норм культури
18. Аналіз основних категорій моральної свідомості
19. Мистецтво: форма свідомості чи переживання?
20. Категорія прекрасного і зміст естетичного ідеалу
21. Категорія трагічного в естетиці. Трагічна ситуація та трагічний герой
22. Феномен трагедії в культурі
23. Форма і зміст в мистецтві
24. Пам'ятники культури та історії і їх соціальні функції
25. Проблема культури в філософії. Культура як міра людяності
26. Філософські концепції культури
27. Особа в культурі та історії
28. Поняття політичної культури та її роль в суспільстві
29. Сучасні тенденції розвитку культури
30. Культура та цивілізація: аналіз колишніх та сучасних постановок проблеми

31. Народна культура
32. Особливості української культури та ментальності
33. Символіка в українській культурі
34. Антропологічні та культурологічні виміри української духовності
35. Роль етнографічної спадщини в сучасному культурному процесі
36. Філософсько-етичний аналіз творчості класичних та сучасних українських письменників та поетів (за вашим вибором)
37. Світоглядні орієнтири сучасної екології
38. Екологія як феномен культури
39. Інтегративна функція екології в сучасній науці
40. Філософські підстави концепції коеволюції людини і природи
41. Вчення В.І. Вернадського про ноосферу: перспективи розвитку людства
42. Соціальні та філософські проблеми біотехнології
43. Філософські проблеми теорії походження життя
44. Екологія людини: основні проблеми
45. Людина в різних сферах життєдіяльності
46. Теорія антропогенеза: філософські проблеми
47. Феномен людського життя як філософська проблема
48. Життєвий шлях, доля, феномен життя як філософська проблема
49. Сутність та призначення людини
50. Історичні етапи формування поняття особи у філософії
51. Особа: філософські підстави педагогічних концепцій та “стратегії” виховання
52. Внутрішній світ людини та проблема формування людського “Я”
53. Проблема людського взаєморозуміння
54. Життя як проблема людської рефлексії
55. Про поняття “душа”
56. Духовність як екзистенціальна проблема
57. Проблема смерті, часу і мети людського життя
58. Проблема смерті та безсмертя в людському бутті
59. Проблематика сенсу життя в філософській традиції
60. Світогляд як самопізнання та форма духовно-практичного способу освоєння людиною дійсності
61. Світоглядна культура особи (філософські проблеми формування)
62. Ідеали людяності та цінність людського життя
63. Тіло як філософсько-антропологічна проблема

64. Людина, що говорить неправду (рос. – человек лгущий).
Аналіз феномену соціальної неправди
65. Соціальний простір і час як форми буття людини
66. Творчість як форма світовідношення та вільного буття людини
67. Філософські проблеми творчості. Особливості творчої діяльності
68. Творчість як діяльність за мірками свободи
69. Взаємодія та взаємообумовленість свідомості та дійсності, психіки та поведінки
70. Свідомість як соціокультурний феномен. Свідомість: відчуття, мислення, мова, воля
71. Істина і правда як філософська проблема
72. Особливості духовного буття сучасної людини
73. Соціалізація людини. Проблеми виховання та гуманітаризації освіти
74. Масова свідомість та особа
75. Масова свідомість: закономірності та деформації. Феномен натовпу
76. Культура мислення та мистецтво аргументації
77. Категоріальний лад людського мислення
78. Розсудок і розум як засоби мислення
79. Соціально-практична природа та світоглядний сенс категорій діалектики
80. Здоровий глузд як засіб світовідношення і метод мислення
81. Діалектика як засіб мислення та її гносеологічні підстави
82. Істина, правда, омана в пізнанні і практичному житті
83. Напівправа: її природа та соціальні функції
84. Проблема свідомості у філософії
85. Мова як феномен спілкування та культури
86. Філософія мови
87. Свідомість, самосвідомість, підсвідомість: форми прояву та проблеми взаємозв'язку
88. Воля як практичний дух. Аналіз феномену людської волі
89. Емоційно-почуттєва сторона людської самосвідомості. Духовно-теоретичні та духовно-практичні почуття
90. Місце науки в системі культури
91. Наука і мораль. Етика вченого
92. Наука як творчість: методологія, структура, механізм
93. Логіка наукового пізнання та його природа
94. Свобода як умова розвитку науки
95. Природа наукових відкриттів
96. Соціокультурні фактори розвитку наукового знання

97. Наукові революції в динаміці культури
98. Науковий метод та наукова раціональність як історичні феномени
99. Особливості сучасної наукової картини світу
100. Проблеми психології наукової творчості
101. Духовно-особистісні параметри пізнання
102. Роль інтуїції в процесі пізнання та творчості
103. Мотивація наукової діяльності
104. Загальнонаукові методи: ідеалізація, формалізація, інтерпретація
105. Опис і пояснення як процедури наукового дослідження
106. Гіпотеза і її роль в науковому дослідженні
107. Проблема як форма розвитку науки
108. Синергетика: проблеми пошуку нового світорозуміння
109. Синергетика як новий напрямок розвитку науки
110. Філософські засади позанаукових та паранаукових знань
111. Езотеризм як соціально-культурний феномен
112. Інформація суспільства як феномен культури
113. Гуманітарні аспекти інформатизації суспільства

Нові актуальні теми рефератів:

1. Багатоманітність сучасного знання та його інтеграція у картинах світу
2. Кінець історії: міфи і реальність
3. Історична еволюція гуманітарного знання
4. Чи є історія наукою? Закони історії
5. Нові принципи наукового пізнання: антропний, холістичний та коеволюції
6. Гуманітарна революція: основні підходи щодо сутності даного феномена
7. Гуманітарна картина світу: визначення, структура, функції
8. Диференційні та інтеграційні процеси в соціогуманітарному знанні
9. Майбутнє науки (зокрема математики чи ін. науки)
10. Картина світу: символ, знак, смисл
11. Постнекласичність раціональності: ідея історичної реконструкції; етизація наукового пошуку
12. Позараціональні засади мислення та ненаукових типів і форм знання
13. Усвідомлення нового образу світоустрою як основа формування гуманітарної картини світу XXI ст.
14. Співвідношення понять "гуманність", "гуманізм", "гуманітарність", "духовність"
15. Історія в системі соціального знання

16. Основні форми паранаукових знань
17. Сценарії майбутнього розвитку України в контексті синергетичної парадигми
18. Конструктивна і парадигмальна функції наукової картини світу
19. Прогностична функція наукової картини світу
20. Роль екстраполяції в побудові наукової картини світу
21. Некласична і постнекласична філософія: історичний період, країна, основні представники і проблеми
22. Соціально-гуманітарний поворот у сучасній науці
23. Гуманітарна революція постмодерної доби
24. Комп'ютерна складова в гуманітарній революції сучасності
25. Лінійна і нелінійна екстраполяція історичних тенденцій
26. Історична картина світу
27. Постнекласична картина світу
28. Особливості історичного прогнозування
29. Демографічне майбутнє України в екстраполяційних координатах

ПИТАННЯ НА ІСПИТ

Змістовний модуль 1

Філософія і наукове пізнання: проблеми та їх еволюція (історичний аспект)

1. Проблема «людина-світ» як предмет філософської рефлексії. Передумови становлення та характерні риси філософії. Аналіз проблематики однієї з праць (на вибір): Агацці Е. Людина як предмет філософії; Мамардашвілі М.К. Як я розумію філософію; Ортега-і-Гассет Х. Що таке філософія?
2. Філософія як запитування. Специфіка філософських питань та структура філософського знання.
3. Поняття світогляду, його структура, основні функції та історичні типи. Філософія та світогляд.
4. Міф, релігія, наука, мистецтво, філософія як способи розв'язання світоглядних проблем. Міфологія в традиційному та сучасному суспільстві.
5. Характерні риси релігійного типу світосприйняття. Світові релігії та їх роль у сучасному світі, який глобалізується.

6. Культура як загальнолюдська цінність, реалізація творчих сил людини та універсальна міра гуманістичного буття людини, суспільства. Культура індивідуально-особистісна та масова: їх роль у сучасній історії. Культура як духовна підстава діяльності вченого.
7. Концептуальні засади давньоіндійської культури і філософії (брахманізм, буддизм, індуїзм) та їх сучасні трансформації.
8. Концептуальні засади давньокитайської культури і філософії (даосизм та конфуціанство) та їх сучасні трансформації.
9. Основні риси світосприйняття та філософії природи античної епохи. Роль античної філософії в становленні теоретичного мислення.
10. Характеристика основних періодів розвитку античної філософії та їхній зв'язок із розвитком давньогрецької науки. Порівняльний характер «західної» та «східної» філософських традицій.
11. Діалогічний метод (діалектика) Сократа та сучасна філософія і наука.
12. Філософія Платона: світ ідей, теорія пізнання, космологія, соціально-політичне вчення. Аналіз проблематики праці Платона «Держава».
13. Філософія Аристотеля: поняття науки, критика теорії ідей Платона, вчення про категорії, види причин, суспільно-політичні погляди. Аналіз проблематики праць Аристотеля «Метафізика» або «Політика» (за вибором).
14. Школи еліністично-римської філософії: кіники, епікурейці, стоїки, скептики та ін.
15. Теоцентризм як характерна риса культури та філософії Середньовіччя. Основні напрямки західної середньовічної філософії: реалізм, номіналізм, концептуалізм.
16. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Вплив візантійської релігійно-філософської думки на філософську культуру Київської Русі. Аналіз проблематики праці Іларіона Київського «Слово про закон і благодать».
17. Особливості культури та філософії доби європейського Відродження: гуманізм, антропоцентризм, пантеїзм, натуралізм. Ренесансний гуманізм та утопія. Філософія історії та політики в праці Н. Макіавеллі «Державець».
18. Особливості філософії та культури Нового часу. Проблема пошуку методології пізнання: підходи емпіризму та раціоналізму (Ф. Бекон, Р. Декарт).
19. Філософія Просвітництва: наука, освіта та соціальний прогрес. Аналіз проблематики праці Ш. Монтеск'є «Про дух законів».

20. Острозька академія, братські школи, Києво-Могилянська академія і формування нового типу освіти в Україні, Східній Європі.
21. Філософські погляди Г. Сковороди. Аналіз однієї з праць.
22. Філософія Ім. Канта: теорія пізнання, вчення про антиномії, етика.
23. Філософія Г.В.Ф. Гегеля: принцип тотожності мислення та буття, панлогізм, діалектика, розуміння історії. Аналіз співвідношення абстрактного та конкретного в пізнанні за працею Гегеля «Хто мислить абстрактно?».
24. Філософія Л. Фейєрбаха: антропологічний принцип та вчення про релігію.
25. Філософія К. Маркса: основні ідеї та їх історична доля. Аналіз проблематики однієї з праць (на вибір): Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. (глава «Відчужена праця»); Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія. Розд.1; Фромм Е. Концепція людини у Маркса.
26. Некласична філософія XIX ст.: опозиція раціоналізму у метафізиці волі А. Шопенгауера. Світ як воля та уявлення.
27. Некласична філософія XIX ст.: С. К'єркегор про екзистенційний характер філософської істини.
28. Некласична філософія XIX ст.: нігілізм Ф. Ніцше (аналіз основних ідей).
29. Українська соціально-політична і наукова думка XIX – першої половини XX ст. Формування української національної ідеї (Т. Шевченко, М. Костомаров, І. Франко, В. Вернадський, Д. Донцов, В. Липинський, М. Хвильовий – аналіз одного з концептуальних підходів на вибір).
30. Антропологічний ренесанс у філософії XX ст. (аналіз концепцій М. Шелера, Х. Плесснера, А. Гелена, Е. Кассіра та ін. – двох на вибір).
31. Герменевтика: проблема інтерпретації та розуміння, герменевтичне коло. Герменевтична філософія як методологія соціогуманітарних наук.
32. Релігійна філософія XX ст.: неотомізм, тейярдизм, сучасний філософський протестантизм, релігійний персоналізм, російська релігійна філософія (аналіз однієї течії за вибором). Аналіз однієї з праць на вибір: Г. Марсель. До трагічної мудрості та за її межі; П. Тейяр де Шарден. Феномен людини; М.О. Бердяєв. Джерела та смисл російського комунізму.
33. Людське існування як фундаментальна проблема екзистенціальної філософії: основні представники, школи, проблеми, категоріальний апарат. Аналіз однієї з праць (на вибір): Ж.-П. Сартр «Екзистенціалізм – це гуманізм»; А. Камю «Міф про Сізіфа».

34. «Постмодерністський поворот» в культурі ХХ ст. Характеристика культури премодерну – модерну – постмодерну. Філософський постмодернізм (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко).
35. «Комунікативний поворот» у сучасній культурі та філософії: проблеми, основні поняття, етапи розвитку, представники. Аналіз проблематики однієї з праць К.-О. Апеля, М. Бубера, Ю. Габермаса, О. Гьоффе, К. Ясперса та ін. за працею Л.А. Ситниченко. Першоджерела комунікативної філософії. – К., 1996.
36. Українська релігійно-філософська думка ХІХ-ХХст. (П. Юркевич, В. Соловйов, М. Бердяєв, Л. Шестов, І. Ільїн – аналіз двох вчень за вибором).

Змістовний модуль 2

Онтологія, гносеологія, феноменологія

37. Онтологія як вчення про буття. Проблема буття і ніщо. Принцип тотожності мислення і буття. Буття і сенс.
38. Історичні типи метафізики та онтології. Основні поняття метафізики. Постметафізичне мислення.
39. Філософія і наука. Історичні форми взаємодії та протистояння. Онтологія, картина світу, наукова картину світу.
40. Свідомість як онтологічна проблема. Матерія і свідомість. Соціальна онтологія свідомості (Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс, М. Вебер, Д. Лукач).
41. Свідомість як проблема феноменології. Феноменологія свідомості. Концептуальні та методологічні засади соціо-гуманітарних наук та філософії культури.
42. Умови і можливості людського пізнання. Поняття суб'єкта і об'єкта. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у науковому пізнанні.
43. Методи, форми, рівні пізнання. Чуттєве і раціональне. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Методологічна свідомість.
44. Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми та наукового співтовариства. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи.
45. Мова та логіко-поняттєвий апарат наукового пізнання. Концепти та концептуалізація. Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання.

46. Місце і роль феноменології та герменевтики в сучасному науковому пізнанні. Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія – сценарій, метод – дискурс, поняття – метафора, істина – консенсус.
47. Філософія науки: проблема демаркації природознавства і гуманітарії.

Змістовний модуль 3

Філософія світоглядної культури

48. Соціальне буття як проблема. Предмет, об'єкт і функції соціальної філософії. Соціальна філософія в структурі філософського знання.
49. Поняття та принципи соціальної структури суспільства і ієрархічного рівня його організації. Проблеми формування національної еліти. Динаміка соціальної структури сучасного українського суспільства.
50. Суспільне і біологічне в людині. Суспільство і природа.
51. Духовне життя суспільства (наука, мистецтво, мораль, релігія).
52. Теорія суспільного договору: Гоббс, Руссо, Локк, Монтеск'є.
53. Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань, її взаємозв'язок з іншими галузями філософського пізнання.
54. Історична реальність як об'єкт філософії історії. Специфіка законів історії, їх відмінність від законів природи.
55. Сенс, направленість, періодизація, скінченність як основні проблеми філософії історії.
56. Проблема суб'єктів історії: герої, класи, нації.
57. Прогрес та регрес. Іудаїзм, християнство, просвітництво. Філософія Монтеня та Руссо. Гегельянство та марксизм.
58. Циклічне витлумачення історичного процесу (від Полібія до А. Тойнбі).
59. Роль економіки в суспільстві. Формаційний підхід марксизму (конфлікт продуктивних сил та виробничих відносин як основний рушій прогресу).
60. Співвідношення цивілізації та культури (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, М. Бердяєв).
61. Роль духовних чинників в історичному процесі. Концепції кінця історії (Г. Гегель, Ф. Фукуяма) та вісьової епохи К. Ясперса.

62. Поняття традиційного, індустріального та постіндустріального суспільства. Ідея інформаційного суспільства.
63. Політика і політична організація суспільства та їх роль у визначенні суспільних процесів. Політичні системи суспільства: типологізація, механізми самоорганізації.
64. Право і правосвідомість. Ідея правової держави. Право і закон. Право і справедливість.
65. Громадянське суспільство і держава. Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні.
66. Наука як чинник суспільного розвитку. Техніка і технологія в системі культури. Техніцизм.
67. Феномен сучасної глобалізації: економічний, технологічний, екологічний, інформаційний та ін. аспекти.
68. Прогнози і перспективи розвитку сучасної цивілізації. Глобальні проблеми сучасності.
69. Людина та комп'ютер на початку 3-го тисячоліття – проблема конкурентноспроможності. Проблема віртуалізації світу.

Змістовний модуль 4

Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності

70. Поняття науки. Класична, неklasична та постнеklasична наука.
71. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання та їх форми.
72. Специфіка фундаментального і прикладного наукового пізнання.
73. Поняття наукової картини світу. Історичні типи наукових картин.
74. Наука і гуманізм: етика вченого і її значення в науковій діяльності.
75. Сучасний процес глобалізації, його характерні риси, протиріччя і проблеми (С.Б. Кримський., Ю.В. Павленко. Цивілізаційний розвиток людства. – Київ, Фенікс. – 2007 – 313с.)
76. Критерії науковості пізнання. Наука і псевдонаука.
77. Особливості технічного пізнання відношення науки і техніки, наукового і технічного пізнання. Інженерний (Е. Капп, П. Енгельмейєр, Ф. Дессауєр) та гуманітарний (Л. Мемфорд, Х. Ортега-і-Гассет, М. Гайдеггер, Ж. Еллюль) напрямки філософії техніки.
78. Наукове пізнання і світогляд вченого. Наука і філософія, наука і релігія, наука і мистецтво.

79. Факт, проблема, гіпотеза, концепція і теорія як форми наукового пізнання: їх специфіка і роль в науці.
80. Взаємодія науки і практики як процес розвитку відносин опредметнення і розпредметнення в науковій діяльності.
81. Наслідки глобалізації для людини і суспільств та для творчої діяльності вченого. Нові імперативи відповідальності вченого в умовах глобалізації.
82. Наука як засіб розвитку світогляду і креативних можливостей людини. Поняття креативної людини.
83. Наукова парадигма, її особливості і роль в науковому пізнанні (Т.Кун).
84. Специфіка і перспективи сучасних NBIC (нано-,біо-,інфо-,когно-) технологій (Іщенко Ю.А. Біогносис: Подвійний топос життя. К.: ЦГО НАН України, 2010.)

ОЦІНЮВАННЯ.

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів

відповідно ECTS

Відвідування лекційних занять 20 лекцій – 10 балів

Участь в роботі семінарів 30 занять – 15 балів

Написання рефератів - 10 балів

Співбесіда за першоджерелами – 5 балів

Іспит – 60 балів

Всього: 100 балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90- 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО УКРАЇНИ

ПЕРЕДМОВА

Метою Етичного кодексу вченого України є утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів та свідоме їх дотримання науковцями та викладачами у своїй роботі. Він регулює відносини науковців між собою та із суспільством, встановлює основні засади для оцінки вченими власної роботи та діяльності колег з моральної точки зору. Викладені у ньому принципи повинні слугувати основою для етичного виховання молодих науковців. Основним завданням Етичного кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та громадській відповідальності співтовариства вчених і кожного вченого зокрема.

Проблема особистої відповідальності вченого набула особливого значення у зв'язку з тим, що суспільні інститути не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій. В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що існуюча практика у сфері науки сприяє довірі в науковому середовищі та між ним і суспільством, що є необхідною умовою розвитку науки. Вчені повинні бути впевнені в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їх досліджень. На жаль, останнім часом у багатьох країнах спостерігаються серйозні порушення етики.

1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

1.1. Етика науки виходить з основоположних людських цінностей, норм та принципів і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед колегами та суспільством.

1.2. У своїй роботі вчений має керуватися визнаними стандартами належної практики, загальні положення яких наведено у цьому Кодексі.

1.3. Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства, збереження природи та духовно-культурної спадщини. Вчений повинен протидіяти проведенню наукових досліджень, які суперечать принципам гуманізму, шляхом: - відмови у співпраці; - попередження суспільства про можливі негативні наслідки досягнень науки; - вжиття заходів щодо недопущення використання наукових досягнень в антигуманних цілях.

1.4. Учений має дотримуватися принципу рівності в своїй діяльності. Будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, політичних та релігійних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом. Наука має бути неполітизованою.

1.5. Обов'язок ученого протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь в атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, які не відповідають досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема рішуче викривати плагіат та інші форми порушень авторського права.

1.6. Учений має активно протидіяти псевдонауковій діяльності, виступати проти розповсюдження в суспільстві її поглядів і рекомендацій.

1.7. Учений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища, ощадливого використання природних ресурсів.

1.8. Свобода в науці – це в першу чергу свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем та методів їх вирішення, і, понад усе, свобода думки та слова. Свобода в науковій творчості в своїй основі повинна базуватись на високому професіоналізмі. Вчений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрямки науки.

1.9. Учений має усвідомлювати відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або природи, яку може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань.

1.10. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації колег. За наявності неспростовних доказів неетичних чи непрофесійних дій ученого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

1.11. Наукове співтовариство має докладати зусиль до підготовки та розвитку молодих вчених. Виховання наукової зміни не повинно обмежуватися тільки досягненням технічних навичок, необхідних для проведення дослідження, але обов'язково мусить включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники та викладачі мають слугувати взірцем моральності для молодих вчених щодо ставлення до науки та до авторських прав.

2. УЧЕНИЙ ЯК ДОСЛІДНИК

2.1. Учений має пам'ятати, що наукове дослідження – це процес отримання нового знання. Він має прагнути до належної ерудиції і компетентності, за яких можливий критичний аналіз найсучасніших наукових знань. Планування та проведення наукових досліджень здійснюється на основі глибоких знань про доробок світової науки в даній галузі.

2.2. Учений має вишукувати найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи вирішення досліджуваної проблеми. Висновки завершеного дослідження вчений зобов'язаний викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

2.3. Учений має забезпечувати бездоганну чесність та прозорість на всіх стадіях наукового дослідження і вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства та плагіату. Неприпустимими є втручання у науковий процес владних інституцій та їх керівних осіб, а також упереджений вплив на характер отримуваних в дослідженні даних та висновків. Учений служить лише об'єктивній істині.

2.4. Учений має здійснювати необхідний захист інтелектуальної власності.

2.5. Учений має прагнути до якнайповнішого використання результатів своєї праці в інтересах суспільства та збереження довкілля і культурно-історичної спадщини.

2.6. Наукові дослідження жодним чином не повинні ображати гідність або йти всупереч правам людини. У медико-біологічних дослідженнях слід керуватися принципами біоетики.

2.7. Наукове дослідження має проводитися таким чином, щоб не спричиняти шкоди навколишньому середовищу. Якщо такого негативного впливу неможливо уникнути, він має бути зведений до мінімуму, а природне середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

3. УЧЕНИЙ ЯК АВТОР

3.1. Основною мотивацією діяльності вченого має бути прагнення до пізнання та до збагачення науки і суспільства новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Вчений має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет. Разом з тим публікація неточних і непереконливих наукових результатів, а також публікація в ненаукових виданнях з метою досягнення пріоритету неприпустимі.

3.2. Учений визнає міжнародні та національні правові норми щодо авторських прав. Учений може використовувати інформацію з будь-яких публікацій за умови, що вказує джерело та проводить чітку межу між власними даними та здобутками інших. Запозичення для власних публікацій будь-яких текстів, фотографій, рисунків, таблиць, схем, формул тощо потребує згідно з існуючими правилами дозволу автора та/або видавництва.

3.3. При публікації результатів дослідження, що проводилося групою вчених, всі,

хто брав творчу участь у роботі, мають бути зазначеними як автори; у разі необхідності може бути зазначено їхній особистий внесок. Тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства. Поступатися авторством на наукову роботу іншій особі, приймати авторство або співавторство та, особливо, вимагати його є неприпустимим.

3.4. Учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою збільшення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, автор обов'язково мусить поінформувати редакторів про факт публікації її в інших виданнях.

3.5. Учений повинен бути максимально об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть бути використані для пропаганди наукових досягнень, але не власної особи. При публікації роботи вчений підкоряється вимогам видавця, але бажано, щоб наукові ступені та звання автора не вказувалися. Така інформація може бути подана у примітці.

4. УЧЕНИЙ ЯК КЕРІВНИК

4.1. Для наукової праці вчений-керівник формує колектив співробітників на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Учений повинен протидіяти усім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації.

4.2. Як керівник, учений будує взаємини зі співробітниками на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їх кваліфікації і ставлення до праці.

4.3. Учений не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які він повинен виконувати сам.

4.4. Учений-керівник має обґрунтовувати власне наукове бачення проблеми, але не нав'язувати його адміністративно членам наукового колективу.

4.5. Учений повинен докладати всіх зусиль для створення доброзичливої творчої атмосфери в колективі.

5. УЧЕНИЙ ЯК ВИКЛАДАЧ

5.1. Учений має з повагою ставитися до своїх учнів, всіляко сприяти розвитку їх вільного й критичного мислення.

5.2. Учений у своїй викладацькій роботі повинен не лише доносити до аудиторії достовірну наукову інформацію, а й сприяти становленню активної громадської позиції

молоді.

5.3. Учений не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями. Він має поважати їхнє право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухатися до думки студентського співтовариства щодо форми та методів навчання.

5.4. Учений повинен проводити заняття в прийнятній для широкого кола учнів формі. Він має переконатися в належному забезпеченні лабораторій та бібліотек. Розклад занять повинен бути зручним для учнів, а заняття – проводитися у відповідності з розкладом. Зміст лекцій повинен відображати сучасні досягнення світової науки і не супроводжуватися тиском упередженої думки.

5.5. Учений має об'єктивно ставитися до учнів. Будь-які стосунки, що порушують етичні норми між вченим та учнем, є неприпустимими.

5.6. Учений має усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відтворюються традиції визнаних українських і світових наукових шкіл.

5.7. Учений мусить приділяти особливу увагу обдарованим студентам, залучати їх до наукової праці. Він має виховувати у своїх учнях відповідальність за наукову діяльність.

5.8. Учений не повинен розголошувати інформацію особистого характеру щодо своїх учнів.

5.9. Учений не повинен отримувати оплати чи іншого доходу безпосередньо від своїх студентів.

6. УЧЕНИЙ ЯК КОНСУЛЬТАНТ ЧИ ЕКСПЕРТ

6.1. Учений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до своїх знань та досвіду.

6.2. Учений висловлює свою думку про роботу та наукові досягнення колег чесно, чітко та неупереджено. Підготовка об'єктивного критичного висновку повинна розглядатися як обов'язок, від виконання якого вчений не має права ухилятися.

6.3. Учений несе персональну відповідальність за чесну й об'єктивну оцінку кандидатських та докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента при захисті дисертаційних робіт, вчений має бути неупередженим.

6.4. Під час обговорення, полеміки та висловлювання критичних зауважень вчений повинен дотримуватися принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права усім учасникам дискусії або

полеміки незалежно від наукових ступенів та звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

6.5. При проведенні експертного розгляду вчений має дотримуватися принципу конфіденційності.

6.6. В ході експертного розгляду вчений має зберігати незалежність та не піддаватися тиску при підготовці та винесенні висновків.

6.7. Обираючи кандидатів для проведення дослідження або на наукові посади, вчений як експерт має об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів вчений повинен ставити загальні інтереси вище особистих та інтересів замовників дослідження.

7. УЧЕНИЙ ЯК ГРОМАДЯНИН

7.1. Учений має присвятити себе пошуку нових наукових знань, сприяти їх розповсюдженню та застосуванню на благо суспільства та для збереження природи. Інформація, яка надається суспільству, має бути достовірною, а рекомендації – обґрунтованими.

7.2. Учений сприяє розповсюдженню наукових знань та протидіє поширенню псевдонаукових і науково необґрунтованих теорій, хибних концепцій та уявлень.

7.3. Учений має оприлюднювати результати своїх досліджень не лише у спеціальних наукових виданнях, а й у науково-популярній формі, щоб зробити їх максимально доступними для широких верств суспільства.

7.4. Учений повинен брати активну участь у житті наукового співтовариства та у роботі колегіальних органів. При цьому він має діяти, насамперед, виходячи із загальних інтересів науки і тільки потім з інтересів особистих.

7.5. Учений не дозволяє використовувати авторитет науки чи свій власний в рекламних або пропагандистських цілях з особистою корисливою метою.

7.6. Учений, що займає урядову чи адміністративну посаду, має дотримуватися етичних норм, прийнятих в науковому співтоваристві.

7.7. Учений, який порушує Етичний кодекс, несе моральну відповідальність перед науковим співтовариством та суспільством.